

Jane Lewis, 2009, *Work –family balance, gender and policy*, UK, Edward Elgar Publishing Limited, 246 σελ.

Η εφαρμογή πολιτικών για τη συμφιλίωση επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής είναι σημαντική για την εισαγωγή των γυναικών με ίσους όρους στην αγορά εργασίας. Από το 1997 το ενδιαφέρον στράφηκε προς αυτή την κατεύθυνση σε ευρωπαϊκό επίπεδο και, με τη συνθήκη της Λισαβόνας το 2000, προτείνονται πολιτικές ενίσχυσης της απασχόλησης όπως και αντιμετώπισης της εντεινόμενης ανεργίας των γυναικών, βελτίωσης της ποιότητας της εργασίας, ανακατανομής του καταμερισμού αμειβόμενης μη-αμειβόμενης εργασίας.

Το υπό παρουσίαση βιβλίο προσφέρει μια συγκριτική ανάλυση, συστηματοποίηση και αξιολόγηση των πολιτικών, μέτρων και επίσημων δεδομένων για τις αλλαγές στην αγορά εργασίας, στο είδος των πολιτικών και στην εφαρμογή τους, από τα ευρωπαϊκά κράτη (ΕΕ 15). Επίσης, εντοπίζει αλλαγές σε συμπεριφορές και πολιτικές όσον αφορά την ισότητα των φύλων, αναλύει την απασχόληση κατά φύλο, τη σχέση αμειβόμενης μη-αμειβόμενης εργασίας, τη σχέση οικογένειας-αγοράς εργασίας, τη σχέση νέων

δημογραφικών δεδομένων με την ανάγκη ύπαρξης πολιτικών στην αγορά εργασίας, εστιάζει σε δικαιώματα καθώς και στην επιλογή στον τρόπο ζωής και εργασίας. Πιο συγκεκριμένα, το είδος των πολιτικών οι οποίες εξετάζονται αφορούν: 1) την «ισορροπία εργασιακής ζωής και οικογενειακής ζωής» (work family balance policies)· 2) τις πολιτικές αύξησης των ποσοστών της απασχόλησης για επιμέρους ομάδες όπως μητέρες, γυναίκες διαφόρων ηλικιών (employment lead policies for specific groups)· 3) τις οικογενειακές πολιτικές για ανακατανομή αμειβόμενης, μη-αμειβόμενης εργασίας φροντίδας, κυρίως προς τα παιδιά και τους ηλικιωμένους· 4) την αντιμετώπιση των δημογραφικών προκλήσεων και την τάση μείωσης της γονιμότητας και γήρανσης του πληθυσμού σε χώρες όπως η Γερμανία· 5) την ισότητα στον επιμερισμό αμειβόμενης και μη-αμειβόμενης εργασίας ανάμεσα στα φύλα (domestic division of labour, gender equality and equal pay issues)· 6) τις πολιτικές οι οποίες αφορούν τον εργάσιμο χρόνο, εστιάζοντας στην εφαρμογή του 35ωρου στη

Γαλλία την περίοδο 1998-2008 και στις θετικές επιπτώσεις του στην οικογενειακή ζωή και στις πολιτικές επέκτασης του εργασιακού βίου για τις γυναίκες· 7) την εφαρμογή της αρχής της ευελιξίας και ασφάλειας στην εργασία (flexicurity principle) και τους τρόπους με τους οποίους εφαρμόστηκε, σε σχέση με την ευελιξία στην οργάνωση της εργασίας και την επίδραση που έχει για τις επιχειρήσεις, την οικογένεια και τον έλεγχο στον εργαζόμενο-η.

Το βιβλίο χωρίζεται σε τρία μέρη. Το εισαγωγικό μέρος οριοθετεί το πλαίσιο ανάλυσης κοινωνικών, οικονομικών και προνοιακών αλλαγών οι οποίες παρατηρούνται την τελευταία δεκαετία στην Ευρώπη ως εξής: πρώτον, αλλαγή στο σύγχρονο μοντέλο οικογένειας (όσον αφορά την απασχόληση των ενηλίκων μελών της (bread winner model, to one and a half model, adult employment policies model), και, δεύτερον, αλλαγές στο κράτος πρόνοιας κυρίως σε ευρωπαϊκό επίπεδο, δηλαδή, αναπροσαρμογές και νέα δεδομένα στην κατανομή των πόρων που δαπανούνται για την οικογένεια, την ανεργία, την απασχόληση των γυναικών και την ισότητα των φύλων. Κυρίως η αλλαγή αφορά την εφαρμογή αρχών όπως: η ευελιξία και η ασφάλεια στην εργασία· οι πολιτικές πρόνοιας του

κράτους, οι οποίες μεσολαβούν στη σχέση αμειβόμενης απασχόλησης και «μη παραγωγικής» υπηρεσίας, η οποία παρέχεται ως δημόσιο αγαθό· η σχέση ιδιωτικού και δημόσιου τομέα και ο ρόλος του κράτους στη σύγχρονη Ευρώπη των 15. Με άλλα λόγια, γίνεται αναφορά στον «πλουραλισμό» του ευρωπαϊκού κρατικού μοντέλου πρόνοιας, όπως περιγράφεται από την τυπολογία του Esping-Andersen.¹

Η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση οδήγησε στην εφαρμογή πολιτικών πρόνοιας στη δεκαετία του 1990 και στη συνθήκη της Λισαβόνας το 2000. Η συνθήκη αυτή συνέβαλε σε σημαντικές νομοθετικές αλλαγές, σε συνάρτηση πάντα με την εθνική κρατική πολιτική πρόνοιας, η οποία κυριαρχεί σε κρατικό επίπεδο. Παρατηρούνται σημαντικές αλλαγές, χωρίς όμως να έχουμε και απόκλιση από το κρατικό μοντέλο κάθε χώρας. Σε χώρες όπως η Ελλάδα, έχουμε αλλαγές όσον αφορά την ασφάλιση και επέκταση της μερικής απασχόλησης των γυναικών στο δημόσιο τομέα, επιμήκυνση του εργασιακού βίου, εφαρμογή αρχών ευελιξίας, επέκταση γονικών άδειων. Σε χώρες όπως η Γαλλία παρατηρούνται κάποιες

1. Esping-Andersen C., 1990, *The three worlds of welfare capitalism*, Cambridge, Polity Press.

από τις παραπάνω αλλαγές, αλλά η απασχόληση των γυναικών έχει χαρακτηριστικά πλήρους απασχόλησης με παροχή υπηρεσιών προς τις μητέρες εργαζόμενες. Στην Βρετανία το μοντέλο ευελιξίας εισάγεται χωρίς επένδυση σε υπηρεσίες για τις γυναίκες ή την οικογένεια, ενώ υποχρεώνεται η Αγγλία να αυξήσει τις γονικές άδειες. Στη Γερμανία εισάγεται σύστημα κουπονιών για υπηρεσίες προς την εργαζομένη και την οικογένεια.

Κεντρικό ζήτημα το οποίο διατρέχει όλα τα κεφάλαια του βιβλίου είναι η ισότητα των φύλων, η οποία αποτελεί και συνταγματική συνθήκη της ΕΕ 1957 (equal pay for equal work). Το εννοιακό πλαίσιο στο οποίο αναπτύσσεται το ζήτημα της ισότητας των φύλων αφορά επίσης διακρίσεις όπως: 1) η διάκριση σε αμειβόμενη εργασία και μη αμειβόμενη εργασία φροντίδας· 2) η κατανομή του χρόνου εργασίας, της ξεκούρασης και της εργασίας φροντίδας· 3) η διάκριση σε πλήρους απασχόλησης εργασίας και μερικής απασχόλησης· 4) το αν είναι δημόσιου και ιδιωτικού ενδιαφέροντος, π.χ., η μη-αμειβόμενη εργασία φροντίδας για την οικογένεια. Εκεί όπου υπερισχύει η πολιτική του κοινωνικού κράτους, όπως στο γαλλικό και στο σκανδιναβικό μοντέλο, ο τομέας της φροντίδας θεωρείται κοινωνική

επένδυση, η οποία γενικεύει δημόσια αγαθά, ατομικές επιλογές και υπηρεσίες για τους πολίτες, ενήλικες και μη, ανεξάρτητα από το φύλο και τη θέση στην αγορά εργασίας.

Το δεύτερο μέρος περιλαμβάνει τρία κεφάλαια. Το κεφάλαιο 2 είναι αποτέλεσμα συνεργασίας και συγγραφής με την Mary Campbell και το κεφάλαιο 4 είναι αποτέλεσμα συγγραφής με την Trudie Knijn, Claude Martin και Pona Ostner. Το κεφάλαιο 2 επικεντρώνει στη μορφοποίηση πολιτικών σε σχέση με συμπεριφορές και τρόπους ζωής (attitudes). Το κεφάλαιο 3 επικεντρώνει σε πολιτικές ισορροπίας εργασιακής οικογενειακής ζωής και το κεφάλαιο 4 μελετά συγκριτικά την κατάσταση σε Γαλλία, Γερμανία, Ολλανδία και Μεγάλη Βρετανία κατά την εφαρμογή της συνθήκης της Λισαβόνας το 2000 και τις εξελίξεις στο πεδίο μορφοποίησης πολιτικής φύλου. Η συγκριτική μελέτη επισημαίνει τυχόν ελλείψεις στη συγκριτική αξία των δεδομένων σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο και τις αλλαγές στις πολιτικές του κράτους κυρίως για 15 χώρες της ευρωπαϊκής ένωσης (EU 15). Οι αρετές του βιβλίου εντοπίζονται κυρίως σε αυτό το πεδίο της συγκριτικής μελέτης, η οποία συνδέει εμπειρικές μελέτες και επίσημα δεδομένα με ζητήματα μορφοποι-

ησης και εφαρμογής πολιτικών πρόνοιας (κεφ., 2, 3 και 4). Κάνει χρήση των πρόσφατων δεδομένων και μελετών του ΟΟΣΑ, της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Υπηρεσίας και στοιχείων σε κρατικό επίπεδο. Προσφέρει ένα πλούτο εμπειρικών δεδομένων και αναλύσεις για το είδος της απασχόλησης των γυναικών και το πώς αυτό συνδέεται με την οικογενειακή ζωή, αν υπάρχει, και τον τύπο οικογένειας που επικρατεί.

Η σκοπιά της πολιτικής ανάλυσης στην ανάπτυξη των πολιτικών χρησιμοποιείται ως δεδομένο εργαλείο το οποίο αναπτύσσεται σε δύο κυρίως άξονες: 1) τη μελέτη συμπεριφορών και πρακτικών μορφοποίησης πολιτικών, μέτρων και εφαρμογής τους (κεφάλαια 2, 4 και 5) και 2) τη μελέτη εφαρμογής κομματικής πολιτικής (περιπτώσεις Βρετανίας, Γερμανίας), ή υπερκομματικών πολιτικών (περιπτώσεις Γαλλίας, και σκανδιναβικών χωρών) (κεφ. 2, 4 και 5).

Το τρίτο μέρος, περιλαμβάνει το κεφάλαιο 5, το οποίο ασχολείται με την αλλαγή πολιτικής στη Βρετανία μεταξύ του 1997-2007 κάτω από την πολιτική του εργατικού κόμματος και ένα σύνολο θεσμών, οι οποίοι εφαρμόζουν πολιτικές πρόνοιας στο βρετανικό κράτος. Περιγράφεται η αλλαγή σε μέτρα (measures) για την οικογένεια, τον εργάσιμο χρόνο,

την οργάνωση της εργασίας και πιο συγκεκριμένα την παροχή φροντίδας σε παιδιά, τις γονικές άδειες, τα αποτελέσματα από την εφαρμογή της αρχής της ευελιξίας και της ασφάλειας στην εργασία. Είναι ένα λαμπρό δείγμα της εμπειρικής κοινωνικής έρευνας, η οποία, στην περίπτωση της Βρετανίας, βασίζεται και σε ένα θεσμικό πλούτο, ο οποίος συγκεντρώνει και δημοσιοποιεί δεδομένα (κεφ. 5), ενώ σε ευρωπαϊκό επίπεδο χρησιμοποιεί τα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Υπηρεσίας και του ΟΟΣΑ.

Το κεφάλαιο 6 ανακεφαλαιώνει τα συμπεράσματα για τον προνοιακό ρόλο του κράτους στην Ευρώπη: «πλουραλιστικό» ευρωπαϊκό κρατικό μοντέλο σε διάκριση με αυτό των ΗΠΑ. Στις ΗΠΑ οι πολιτικές πρόνοιας είναι κυρίως σε επίπεδο επιχείρησης, ενώ οι κρατικές υπηρεσίες είναι σε στοιχειώδες επίπεδο. Σημαντικό ρόλο παίζει και η φθηνή εργατική δύναμη, η οποία εισάγεται συστηματικά από τον τρίτο κόσμο, κεντρική και λατινική Αμερική και αλλού. Το συμπερασματικό κεφάλαιο αναφέρεται, επίσης, στις αντιρρήσεις για την ανάμειξη του κράτους στην ιδιωτική σφαίρα της οικογένειας και υπογραμμίζει την ανάγκη για στρατηγικές, οι οποίες απαλλάσσουν τις γυναίκες από τον «αναγκαστικό εθελοντισμό»

προς την οικογένεια και τους δίνουν τη δυνατότητα επιλογής για αμειβομένη και ασφαλισμένη απασχόληση στην ανταγωνιστική αγορά εργασίας. Η σύγχρονη ευρωπαϊκή πολιτική απασχόλησης προσανατολίζεται προς το μοντέλο της ισότητας των φύλων, της ατομικής επιλογής με πολιτικές προσανατολισμένες σε ενήλικους εργαζομένους, σε ένα οργανωτικό μοντέλο ευελιξίας ασφάλειας, το οποίο δίνει δυνατότητες επιλογής στην οργάνωση του εργασιακού και οικογενειακού βίου. Τέλος, επισημαίνει τις αδυναμίες του ευέλικτου οργανωτικού μοντέλου, το οποίο υπηρξε συχνά σκοπούς ελέγχου του εργαζόμενου προς όφελος της επιχείρησης.

Το βιβλίο προσφέρει μια πλούσια βιβλιογραφία και αναλυτικούς πίνακες παράθεσης στατιστικών δεδομένων και συ-

γκριτικές πληροφορίες για αλλαγές σε νομοθετικό επίπεδο, σε πολιτικές και μέτρα, κυρίως για την περίπτωση της Βρετανίας, αλλά και συγκριτικά για 15 ευρωπαϊκές χώρες. Είναι εξαιρετικά χρήσιμο βιβλίο για τη σύγχρονη εμπειρική κοινωνική έρευνα, για ερευνητές, φοιτητές, ακαδημαϊκούς με ειδίκευση στον τομέα της εφαρμογής πολιτικών στην ΕΕ με αναφορά στο φύλο και τις αλλαγές στις κρατικές πολιτικές. Το βιβλίο αυτό αποτελεί εξαιρετική συνδρομή προς την κατεύθυνση της εμπειρικής έρευνας στις πολιτικές φύλου και πολιτικές πρόνοιας στην Ευρώπη την τελευταία δεκαετία.

Αναστασία Ιωαννίδου

*Διδάκτωρ Κοινωνιολογίας,
Ερευνήτρια στο Παρατηρητήριο
Απασχόλησης Ερευνητική
Πληροφορική ΑΕ*